

РЕЦЕНЗИЯ

от

проф. д-р Риналдо Савов Шишков, дмн

Ръководител „Катедра по психиатрия и медицинска психология” към МУ – Варна

ОТНОСНО: обявен конкурс за заемане на академична длъжност „доцент“ по научна специалност „ПСИХИАТРИЯ“ (с шифър 03.01.20) в Катедра „Психиатрия и медицинска психология“ към ФОЗ в МУ – Плевен, за нуждите на Втора психиатрична клиника на УМБАЛ „Д-р Георги Странски” ЕАД, Плевен, съгласно обявата в ДВ бр. 52/24.06.2014год.

С Решение на Академичния съвет на МУ – Плевен от 29.09.2014 г и Заповед № 1990 от 30.09.2014 г. на Ректора – проф.д-р С. Томов, дмн съм определен за официален рецензент в конкурса за академичната длъжност „доцент” към Катедрата по психиатрия и медицинска психология при МУ – Плевен.

В законовия срок е подал документи само един кандидат, който е допуснат до конкурса за доцент – **д-р Мая Йорданова Стоименова - Попова, дм**, главен асистент в Катедрата по Психиатрия към МУ-София.

I. Биографични данни и професионално развитие

Д-р Мая Стоименова-Попова е завършила висше образование през 1980г. в Киевски медицински институт с пълно отличие и с награден знак, реципрочен на „Златен Хипократ“. От същата година постъпва на работа като ординатор в университетската клиника по психиатрия на МФ – Плевен. През 1983г., след конкурс, е избрана за хоноруван асистент към Катедрата по психиатрия. През същата година придобива професионална квалификация по Сексология. Създава консултативен кабинет по проблемите на сексуалното общуване и терапия на брачната (партньорска) двойка към психиатричния диспансер в гр. Плевен. Извършва експертно-методична дейност по проблемите на половото възпитание на подрастващите към Комитета за младежта и спорта, клон Плевен. Д-р Мая Стоименова – Попова придобива специалност по психиатрия през 1984г. През 1985г. печели конкурс от Националния проект „Комплексна програма за всестранно изследване на човека и неговия мозък“ и започва работа като научен сътрудник III ст. в Клиника за гранични състояния на НИНПН-София. Като сътрудник на Програмата е включена в екип за стандартизация, апробация и внедряване на високо чувствителни и достъпни самооценъчни психометрични инструменти за скрининг на невротичност и брачна адаптация. През 1990г. защитава дисертационен труд за получаване на научно-образователната степен „Доктор” на тема “Експериментално-психологично проучване на невротичността при майки и деца през първата година на образователния процес”. След конкурс, през 1990г. заема длъжностите старши и главен асистент в Клиника за гранични състояния, а след трансформацията на НИНПН в УМБАЛНП „Св. Наум“, в Трета и Втора психиатрични клиники на болницата. От 2008 до 2012г. е заемала длъжността завеждащ на I-во психиатрично отделение с дневен стационар (15 легла и 15места). След премахване на длъжността „завеждащ отделение“ от структурата на психиатричните клиники в болницата през 2012 и до момента, е отговорен лекар на споменатите структури.

Д-р Мая Стоименова-Попова има професионална квалификация по: „Здравен мениджмънт“ от Европейски колеж по икономика и управление, София (2006); „Добра клинична практика“ от Института за клинични изпитвания на Обединеното Кралство и Българската асоциация за клинични изпитвания (2007). Притежава сертификат на Somatics INC., USA. за правоспособност при работа с електроконвулсивна терапевтична система ThymatronTM System-IV (2010).

Научните интереси на д-р Стоименова са в областите: афективни, тревожни и сексуални разстройства, брачна адаптация, съдебна психиатрия, психиатрична енциклопедия и суицидология.

От 2007г. д-р Мая Стоименова-Попова е ръководител на курса по Съдебна психиатрия към департамент „Право“ в Нов Български Университет, с апробирана и внедрена авторска магистърска програма на обучителния модул.

Кандидатката е консултант-психиатър на УМБАЛ „Св. Анна“ – София, където прилага на практика принципите на консултативно-свързващата психиатрия. За нуждите на отделните соматични, хирургични, реанимационни и АГ отделения е разработила и внедрила протоколи за водене на случаи при „Спешно психиатрично състояние“, съобразени с клиничния профил на различните отделения.

Д-р Мая Стоименова-Попова е член на БЛС, Българска Психиатрична Асоциация (БПА), Българско Сдружение по Биологична Психиатрия (БСП) - член на управителния съвет, Световна Федерация на Дружествата по Биологична Психиатрия (WFSBP).

Кандидатът има участия в редица международни и национални научни форуми като годишните конгреси на ECNP, Европейски и Световни конгреси по психиатрия и Биологична психиатрия (EFSBP, WFSBP), конференциите на Българската Психиатрична Асоциация и др.

II. Преподавателска дейност.

Д-р Мая Стоименова започва преподавателската си дейност като хоноруван асистент към Катедра по психиатрия и медицинска психология на МФ-Плевен през 1983г. След спечелване на конкурсна длъжност работи като н.с III-Ист. в НИИПН - София (1986-1990г.) и отново след конкурс - като старши и главен асистент в Катедра по Психиатрия на МУ София от януари 1990г. до настоящия момент. От приложената справка за учебната натовареност в периода 2012-2014 на Катедра Психиатрия при Медицински Университет, София е видно, че д-р Мая Стоименова има средна натовареност около 280 часа/годишно, което включва обучение (лекции и семинарни занятия) по психиатрия на студенти по медицина, преподаване на студенти, които се обучават на английски език; ерготерапевти, медицински рехабилитатори, специалисти здравни грижи; лекари, специализиращи обща медицина; лекари, специализиращи неврология (12); лектор и ръководител на специализанти по психиатрия (3). През всяка от визираните години е провеждала по 2 петдневни авторски курса за новости в лечението на тревожните и афективните разстройства, включени в програмата за СДО.

В качеството си на ръководител на курс по Съдебна психиатрия в Магистърски департамент „Право“ на НБУ д-р Стоименова има допълнителна учебна натовареност от 90 часа, като видно от изпитните протоколи, през пролетния семестър на 2014г по дисциплината са положили изпит 58 студента.

III. Обща характеристика на научно-изследователската и научно-приложната дейност на кандидата.

1. Количествени наукометрични показатели

Д-р Мая Стоименова-Попова участва в конкурса за доцент с общо 52 научни труда. От тях 1 автореферат и 26 (51,9%) реални публикации. В пълен текст в списания и научни сборници са публикувани 17 труда (63%), от които 7 (41,2%) в чужбина. Участието на кандидата в авторските колективи на 4 учебника включва: написването на 12 глави като самостоятелен автор в 3 и като първи съавтор в 1 учебник. Д-р Стоименова представя за рецензиране 3 енциклопедични справочника, в които е първи съавтор, автор на 1 електронна адаптация на Справочника и 1 монография. Дисертационният труд на д-р Стоименова е в областта на социално значимите свързани със стрес и дезадаптация психични разстройства при деца и възрастни. След защитата на дисертационния труд са публикувани 23 (44,2%) от представените научни труда. Научната ѝ активност включва изява в 7 международни научни форума, 19 прояви в България и участие в един петгодишен Национален научно-изследователски проект. От всички представени за рецензиране научни трудове (52) кандидатът е самостоятелен или първи автор на 24 (46,2%). В чуждестранни научни издания са публикувани 10 (23,8%) и 32 (76,2%) в български. На чужд език са издадени 3 научни труда в единичен обем 1200 (± 100) стр. Общият брой на положителните цитирания на научните публикации е 43 (10 в български и 33 в чуждестранни източници).

2. Основни научни и научно-приложни приноси:

В приложената справка за научните и творчески приноси д-р М.Стоименова е разделила научната продукция в пет направления:

- 2.1. Разстройства в половото функциониране, коморбидни с невротични, соматоформни и свързани със стрес разстройства.
- 2.2. Психодиагностика на невротичността и разстройство в брачната и семейна адаптация, свързани с началото на образователния процес на децата.
- 2.3. Клинична и съдебна психиатрия.
- 2.4. Психиатрична енциклопедия
- 2.5. Суицидология – ранна диагностика и превенция на суицидното поведение

По направление 2.1. *„Разстройства в половото функциониране, коморбидни с невротични, соматоформни и свързани със стрес разстройства“.*

Проучванията в областта на сексуалните разстройства, причините, способстващи за тяхното възникване и рефлексиването им върху психичното здраве и социалната адаптация на пациентите, са съществена част от най-ранните научни интереси на кандидата. Обект на изследване и анализ в публикации I.9, I.17, I.19, II.7, II.9. е мултифакторната генеза на свързаните с психологични, социо-културни и педагогически нокси интрапариални разстройства. Подробно са разгледани патогенетични механизми за възникването на психогенните – ситуационни (индивидуално-психологични и междуличностни) и генерализираните (психогенно фиксирани) сексуални дисфункции. Осъществена е

тристранна съпоставка на половите разстройства – като причина за възникване на психично разстройство, като следствие от съществуващо такова, и като основен симптом на болест (I.19). Като основна цел на лечебната стратегия кандидата разглежда диагностицирането на подлежащото заболяване (I.7, II.7, II.9) и неговото лечение, а не едностранното симптомно третиране на еректилните и/или оргазмени смущения. От направения задълбочен обзор на резултатите от собственото наблюдение и данните в специализираната литература е разработен специфичен метод за психо-сексуална терапия на двойката, която д-р Стоименова прилага активно в консултативен кабинет по проблемите на сексуалното общуване и терапия на партньорската двойка (I.17).

Съществено място в представените за рецензиране материали е отделено на въпросите за културата на половото общуване и сексуалното образование. В публикуваните студии (I.9, I.19.) се разчупва властващото върху темата (в този времеви период) табу и чрез строго научен подход се проследяват анатомичните, и физиологични особености на двата пола, вродените и придобити абнормности, въпросите свързани с половата идентификация и трансексуалността.

По направление 2.2. *„Психодиагностика на невротичността и разстройство в брачната и семейна адаптация, свързани с началото на образователния процес на децата“.*

Публикациите, посветени на разстройства в адаптацията на децата към изискванията на началния етап на образователния процес и двупосочната връзка с невротичността на майката, и нехармоничните брачни отношения в родителското семейство на първокласниците, са свързани с темата на дисертацията за степен „Доктор“ (I.1; I.6; I.10; I.11; II.3; II.5; II.12.). Дисертационният труд се явява първи опит в отечествената литература, предоставящ доказателства относно концепцията на автора за комплексната социално-психологична характеристика на корелациите *майка-дете, дете-училище, дете-брачна дисхармония* в родителското семейство (I.1; II.3; II.5.). Проведеното едногодишно проследяване, с трикратно скриниране на изследваната кохорта от 165 двойки (първокласници и техните майки) предоставя убедително потвърждаване на няколко съществени факторни зависимости в динамиката на невротичността в този етап от жизнения цикъл на децата, техните майки и семейството, като социална единица (I.11.). Установява се значението на факторите: възраст на майката, образователен и социален статус, родителски опит с предходно дете/деца, специфично полова чувствителност и по-затруднена адаптивност при момчетата, както и по-ниската (незначителна) корелация между детската невротичност и дезадаптация, и дисхармоничните родителски отношения в този възрастов период (I.1.). Върху резултатите от проведеното проследяване е изградена стратегия за ранна диагностика (I.4; I.5.) и профилактика на невротичността и разстройството в брачното функциониране (I.10; I.11.) Със съществен приложен принос е доказателствената част относно предикторната роля на по-ранната възраст (6 год.) при постъпване на децата в първи клас, както по отношение на невротичността в двете изследвани групи, така и за разстройството на брачните отношения (I.1; II.3; II.5.). Резултатите от проведеното проследяване на репрезентативната извадка залягат в научно-информационните обзори за превенция на обществено значимите заболявания на междуведомствения съвет на „Програма за комплексно развитие на човека и неговия мозък“ (I.6, I.11, II.10, II.11.).

По направление 2.3 „Клинична и съдебна психиатрия“

В областта на съдебната психиатрия д-р Стоименова провежда наблюдение и изследване на асоциалното поведение при лица с алкохолна зависимост и особеностите на извършените от тях обществено опасни деяния (II.4). Проведен е обстоен анализ на действащото законодателство по отношение прилагането на принудителни медицински мерки при лица с антисоциално поведение в състояние на алкохолно опиване (II.13). В тази рубрика са и наблюденията върху автоагресивните действия при субекти с алкохолна злоупотреба. В монографичния труд „Самоубийството - изход или решение?“ (I.27) е отделено специално място на причинно-следствената връзка между суицидните действия и употребата на алкохол, и ПАВ. Въпроси, свързани с интоксикационните (алкохолни) психози са залегнали в публикации I.20 и II.6., като клиничното проследяване е обогатено с електроенцефалографски, томографски, биохимични и хематологични изследвания (I.21, II.2.).

Друг съдебнопсихиатричен аспект в научната дейност на кандидата са сексуалните престъпления. Проведено е дългосрочно натуралистично проследяване на сексуалната престъпност в Плевенски окръг (I.12), с анализ на психиатричната коморбидност при тези хетероагресивни действия. Подробна и задълбочена оценка на клиничните, психологични и социо-културни характеристики на лицата, извършители на сексуални посегателства, е реализирана в публ. I.20., при което е извършен опит за създаване на психологичен профил на сексуалния насилник и определяне на разстройствата на личността и поведението с повишена криминогенност.

Съществен дял от творчеството на д-р М.Стоименова съставляват самостоятелното ѝ, и в авторски колектив участие в поредица от учебници и учебни помагала, предназначени за студенти по медицина (I.31), право и специалисти по съдена експертиза (I.30). Кандидатката представя два учебника по Съдебна психиатрия за студенти по право, като в единия е втори съавтор (I.28), а във втория е самостоятелен автор на 9 глави в три раздела (I.29). В посоченият труд са представени теоретичните основи на съдебнопсихиатричната и съдебнопсихологична експертиза в наказателното и гражданското право; обща психопатология и клинична характеристика на основните психична заболявания (шизофрения, афективни разстройства, заболявания с увреждане на интелекта, психогенни и личностови разстройства) и тяхната съдебнопсихиатрична оценка. В отделна глава са обособени разстройствата на сексуалните функции и тяхното съдебнопсихиатрично значение (I.29). Въпросите за определяне на медицинските критерии на дееспособността и вменяемостта при инкриминирани действия на лица с психични заболявания, структурирането на съдебнопсихиатричната и съдебно-психологична експертизи, правата и задълженията на експертите психиатър и психолог, както и условията за прилагане на принудителни медицински действия, са представени и в две самостоятелни глави от единствения по рода си междудисциплинарен учебник по обособената специалност Съдебна експертиза (I. 30, II.13.).

По направление 2.4 „Психиатрична енциклопедия“

В това направление кандидатът представя 4 труда с колосален обем (I.23, I.24, I.25, I.26.). На два езика – руски (I.23, I.24.) и български (I.25.), и в адаптирана електронна версия на руски език (I.26.) са описани над 16000 строго психиатрични и свързани с психиатрията медицински термина и понятия. До момента в световната научната литература не е познат

друг, толкова широко обхванат психиатричен енциклопедичен речник/справочник. Официалните рецензенти определят книгата, като „уникално българско произведение“, събрало в най-пълнен обем (върху 1200 стр.) наличното психиатрично знание. В сравнителен аспект – двутомното издание на Medical Dictionary - Oxford University Press (2010) съдържа около 12500 *общомедицински* термина на 592 и 608 стр. Участието на д-р Стоименова в създаването на трите последователни и допълнени издания на книгата е съществено. Само част от нейните персонални заслуги са: откриването, систематизирането и подробното тълкувателно, епонимично и етимологично описване на: 760 синдрома и около 1300 симптома, използвани в психиатрията и с отношение към психопатологията; 258 различни форми на епилепсия, над 70 разновидности на делир, около 360 различни разстройства на афекта от депресивния регистър и много други. В посочените трудове д-р М.Стоименова е първи съавтор. Преводите на руски и от руски на български език, цялостната медицинска редакция и адаптирането на руска електронна версия на Справочника са авторско дело на кандидата.

По направление 2.5 „Ранна диагностика и превенция на суицидното поведение“

В монографията „Самоубийството – изход или решение“ (I.27.) д-р Мая Стоименова прави задълбочен анализ на изключително актуалния в световен мащаб през последните години социално-икономически, психологичен и медицински проблем на автоагресивното поведение и суицида. Осъществен е обстоен обзор на наличните епидемиологични данни за суицидната честота в глобален (за 2014г.) и локален аспект, с възрастова, гендерна, етническа и социо-икономическа разбивка. Обстойният обзор на етио-патогенетичните механизми на суицидното поведение включва широк спектър от фактори на средата, етно-културални предпоставки, психични и телесни заболявания и генетични предиктори на самоубийството. Проведен е задълбочен преглед на отделните етапи на суицидния акт, с анализ на клиничните и психологични особености на суицидната личност. Приложени са техники за ранна диагностика на суицидно поведение и оценка на суицидния риск, както и комплексен модел за организация и осъществяване на превантивни дейности. В монографията е представен авторски справочник на *основните термини и понятия*, включващ подробно описание на 157 категории, използвани в суицидологията.

2.6. Обобщение

Главните приноси с оригинален характер на д-р Мая Стоименова са :

1. Изследователска дейност, насочена към диагностициране на коморбидните сексуални разстройства и въвеждане на диагностични, терапевтични и профилактични модули и програми. Разработена технология на психиатрична консултация, организиране и координиране на мултидисциплинарна екипна оценка.

2. Проведено е първото проспективно лонгитудинално експериментално-психологично проучване на невротичността и разстройството на училищната адаптация при деца и техните майки през първата година на образователния процес. Описани са 4 основни корелации: между повишената невротичност на майката и детската дезадаптация, по-висока чувствителност спрямо изследваните патогенни фактори при момчетата и шест годишните първокласници, и разстройството в хармоничността на брачните отношение в родителското семейство, които определят необходимостта от последващи психологични и терапевтични интервенции. Изготвена е брошура за родители, деца, и педагози.

Резултатите от изследването са залегнали в препоръчителните документи към МОН на Национален проект – Програма за комплексно изследване на човека и неговия мозък.

3. Д-р Стоименова участва в екипи за валидизация и стандартизация на 2 оценъчни инструменти за скрининг на невротичност и брачна адаптация (I.4;I.5;II.10;II.11;II.12).

4. Публикациите в областта на съдебната психиатрия са съществен принос в обогатяването на клиничното и експертно познание не само на специалистите психиатри, но и на тези по наказателно и граждански право, нотариат и други области на експертната дейност. Учебните пособия са изключително полезни за специалистите с юридическо образование. Подробното и достъпно описание на клиничната изява на основните психични разстройства, спецификата на протичане на заболяванията и особеностите на специфичната за психичните заболявания промяна на личността, способстват за по-задълбоченото осмисляне на юридическите категории вменяемост и дееспособност, както по отношение на лицата с противоправното поведение, така и относително виктимността на психично болните лица.

5. Приложното значение на Психиатричен енциклопедичен справочник, където кандидата е първи съавтор, преводач и медицински редактор, има не само национално, а и международно признание. До момента не е известна книга, включваща такъв брой термини (над 16000), ползвани в областта на психиатричната наука и практика. Поради това има сериозно основание да се приеме като един от най-пълните справочници в световната литература. Включването на широк кръг понятия от много, свързани с психиатрията медицински и немедицински дисциплини, превръща книгата в полезен и достъпен източник на изчерпателна информация за психиатри, психолози, психотерапевти, лекари от други медицински специалности, юристи, социолози, педагози и всички, които биха искали да получат най-бърза справка в тази специфична област. Справочникът е включен в списъците на задължителната литература за подготовка на специалисти по психиатрия и медицинска психология на водещите медицински институти в Русия и Украйна. В електронният медицински глосарий на Руската АН е включен в пълен обем адаптираният електронен вариант на Справочника. Самото електронно издание има регистрирани над 1,5 милиона посещения от м.януари до м. август 2014г. Трите издания на Справочника са в тираж 10500 екземпляра, като в момента книгата налична единствено в университетските библиотеки у нас. Независимо, че е издавана само на кирилица, фигурира в каталожните списъци на редица европейски библиотеки и дори в библиотеката на Конгреса на САЩ.

6. Монографията „Самоубийството – изход или решение?“ е ценно допълнение на крайно бедната ниша на суицидологията, както по отношение на отечествена научна литература, така и на преводна. В произведението е извършен изчерпателен обзор на най-съвременните епидемиологични данни, етиологични и патогенетични предиктори на суицидното поведение. Съществено достойнство на публикацията са авторската стратегия за ранна диагностика на суицидния риск, комплекса от мерки, насочени към своевременната и успешна превенция на самоубийствата и действията за справяне с проблема, в близкото обкръжението на суициданта. Книгата е ценно ръководство, както за широк кръг ангажирани с проблема професионалисти – психиатри, общопрактикуващи лекари, психолози, социолози, педагози, социални работници и служители от охранителните структури, така и за лицата със суицидни нагласи и техните близки. Към монографията е направено приложение, с подробно описание на основните термини и понятия използвани в суицидологията.

IV. Лечебно-диагностична дейност

Кандидатът д-р Мая Стоименова има 34,5 години лекарски стаж в психиатричен стационар, от които 29 години на едно работно място – УМБАЛНП „Св. Наум“ гр. София. Тя е утвърден специалист с голям клиничен опит, използващ с еднакво умение, както всички познати биологични (психофармакотерапевтични и електростимулиращи), така и редица индивидуални, и групови психотерапевтични техники на лечение. Д-р Стоименова е един от първите български психиатри, прилагащ активно в практиката си новите антипсихотици с дългодействащо освобождаване, като през последните 2 години е сред основните лектори на обучителните модули в това направление (II.17;II.18;II.19;II.20). Като опитен диагностик, добре познаващ психичните разстройства с клинична изява при някои от соматичните и травматични заболявания, д-р Стоименова е търсен и ценен консултант на голяма университетска многопрофилна болница в гр. София. Има активно участие в съдебнопсихиатричната експертна дейност на Втора ПК при УМБАЛНП „Св.Наум“.

Кандидатът е опитен изследовател във всички фази на клиничните изпитвания, владее и системно прилага различни диагностични и психометрични техники, вкл. клинични скали, стандартизирани и полустандартизирани интервюта: MINI, YMRS, PANSS, BPRS, AIMS, BARS, SAS, ADAS, HAM-D, HAM-A, MADRS, CGI, PSI, SCL-90, C-SSRS, за които многократно е била лицензирана и сертифицирана.

Д-р Мая Стоименова е стриктен и отговорен лекар, всеотдаен в клиничната си и преподавателска работа, търсен съветник от специализиращите лекари и конструктивен организатор, с отлични екипни умения, спечелил уважението на колегите си и признателността на пациентите и техните близки.

Владее перфектно руски език и много добре английски и украински.

V. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Въз основа на представеното относно научната, преподавателска и терапевтична дейности на д-р М.Стоименова, изискванията на ЗРАСРБ и неговият правилник, както и Правилника на МУ-Плевен, намирам за основателно да предложа пред Научното жури, Научния и Академичен съвет на МУ-Плевен д-р Мая Йорданова Стоименова-Попова, дм да заеме академичната длъжност „доцент“ във ФОЗ по специалността психиатрия към Катедрата по психиатрия и медицинска психология при МУ-Плевен.

Варна, 25.11.2014

Рецензент:

(проф. д-р Р. Шишков, дмн)

